

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 21 december 2017

Mål nr

T 36-17

PARTER

Klagande

IF

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: AHT

Motpart

SBAB Bank AB (publ), 556253-7513

Box 4209

171 04 Solna

Ombud: MR

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2016-11-28 i mål B 584-16

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Högsta domstolen förpliktar IF att ersätta SBAB Bank AB (publ) för rättegångskostnad i Högsta domstolen med 80 000 kr, varav 64 000 kr avser ombudsarvode och 16 000 kr mervärdesskatt, och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för denna dom.

Högsta domstolen fastställer ersättning enligt rättshjälpslagen åt AHT till 19 291 kr. Av beloppet avser 15 433 kr arbete och 3 858 kr mervärdesskatt.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

IF har yrkat att Högsta domstolen avslår SBAB:s skadeståndsyrkande.

SBAB har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnad i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Genom tingsrättens dom, som i den delen har vunnit laga kraft, har IF dömts för grovt penningtvättsbrott. Brottet bestod i att hon tillhandahöll sitt bankkonto för insättningar och därefter var behjälplig med att ta ut influtna medel. De medel som kom in på kontot härrörde från ett bedrägeribrott riktat mot SBAB (banken).

2. Bedrägeriet mot banken bestod i att en eller flera okända personer genom vilseledande förmådde företrädare för banken att den 4 augusti 2014 föra över sammanlagt 320 000 kr till ett konto i Forex bank. Överföringen

gjordes med anledning av att ett lån hade beviljats för en person som inte hade något med bedrägeriet att göra. Forexkontot hade öppnats i personens namn. Den 8 augusti överfördes 300 000 kr från Forexkontot till ett bankkonto som tillhörde IF. Av den summan togs samma dag ut 295 000 kr som därefter omhändertogs av en eller flera okända personer.

3. Forexkontot har använts för även vissa andra transaktioner. Den 31 juli 2014 krediterades kontot med 320 000 kr avseende utbetalning av ett lån från en annan bank. Av det beloppet fördes den 1 augusti 300 000 kr över till två konton i en tredje bank. Efter de insättningar och uttag som nämns i punkten 2 återstod ett saldo som på okänt sätt togs ut i början av september.

4. Tingsrätten dömde IF för grovt penningtvättsbrott men ogillade den skadeståndstalan som banken förde. Som skäl angavs att bankens skada uppkom redan då lånet, till följd av vilseledande, betalades ut till Forexkontot den 4 augusti 2014 och att IF därför inte hade vållat banken skadan.

5. Hovrätten har däremot bifallit bankens talan. Enligt hovrätten har den brottsliga gärning som IF begått utgjort en nödvändig del i den sammanlagda orsaken till bankens skada. Hovrätten har inte funnit skäl att jämka skadeståndet.

Parternas ståndpunkter

6. Enligt banken har IFs brottsliga agerande vållat banken skada eftersom hennes åtgärder varit en nödvändig del i att annan kunnat tillgodogöra sig pengarna och åtgärderna har också gjort det omöjligt för banken att återfå dem.

7. IF har i första hand invänt att hennes brottsliga gärning inte har orsakat bankens skada, eftersom skadan var "färdig" redan innan överföringen till hennes konto gjordes. Hennes handlande har därför inte varit en nödvändig del i skadeorsaken. I andra hand har IF gjort gällande att skadeståndet ska jämkas.

Frågan i målet och ramarna för prövningen

8. Frågan i detta mål är i vad mån IF på grund av penningtvättsbrottet är skadeståndsskyldig för den skada som drabbat banken. Målet ger inte anledning att pröva huruvida IF skulle kunna vara ersättningsskyldig enligt andra rättsgrundsatser, t.ex. vara skyldig att utge värdeersättning (jfr Anders Agell, Skadeståndsansvaret vid obehöriga förfoganden över annans egendom, Festskrift till Jan Hellner, 1984 s. 23 ff.).

Reglerna om penningtvättsbrott

9. Bestämmelserna om penningtvättsbrott finns i lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott. Skyddsintresset bakom kriminaliseringen anges i förarbetena primärt vara dels enskildas och det allmännas rätt till skydd för egendom, dels intresset av att effektivt kunna bekämpa framför allt ekonomisk och organiserad brottslighet (se prop. 2013/14:121 s. 49). Bestämmelserna kan sägas värna rätten till egendom genom att åtgärder som motverkar att den brottsutsatte kommer till sin rätt straffbeläggs (jfr SOU 2012:12 s. 146 ff.).

10. Penningtvättsbrott kan begås på olika sätt. Den centrala bestämmelsen i 3 § lagen om straff för penningtvättsbrott förutsätter att gärningen syftar till att dölja att pengar eller annan egendom härrör från brott eller brottslig verksamhet eller till att främja möjligheterna för någon att tillgodogöra sig egendomen eller dess värde. Bestämmelsen omfattar dels gärningar som innebär att någon förfogar över den egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet (3 § första stycket 1), dels vissa andra åtgärder som bidrar eller kan bidra till att dölja egendomens ursprung eller till att främja möjligheterna att tillgodogöra sig egendomen, t.ex. att framställa dokument som kan ge sken av att förklara att någon förfogar över viss egendom (3 § första stycket 2).

11. Ett penningtvättsbrott kan avse föremål, t.ex. ädelstenar eller sedlar, men också andra typer av egendom såsom ett tillgodohavande på ett konto.

Om det beträffande en och samma gärning finns förutsättningar att döma för såväl penningtvättsbrott som häleri (9 kap. 6 § brottsbalken) bör personen normalt dömas endast för penningtvättsbrott (se prop. 2013/14:121 s. 112).

Skada med anledning av brott

12. Den som vållar någon skada genom brott ska ersätta skadan, om kriminaliseringen syftar till att skydda den enskilde mot sådan skada. Den brottsliga gärningen utgör då en skadeståndsrättslig ansvarsgrund. Enligt 2 kap. 2 § skadeståndslagen gäller det även vid ren förmögenhetsskada (jfr prop. 1972:5 s. 159 f.).

Skada när en ägare har avhänts lös egendom genom förmögenhetsbrott

13. En ägare (eller med ägare likställd rättighetshavare) kan avhändas lös egendom genom olika förmögenhetsbrott. Det innebär ofta att en ersättningsgill skada uppkommer i samband med att brottet fullbordas, t.ex. när vid bedrägeri den som vilseletts lämnar över pengar till gärningsmannen. Ett fullbordat brott behöver dock inte utlösa något slutligt skadeståndsansvar för gärningsmannen. Om t.ex. en stöld klaras upp så att ägaren får tillbaka sin egendom i oskadat skick och denne heller inte har haft några olägenheter av att vara utan egendomen, så föreligger det sålunda ingen ersättningsgill skada. Vidare kan skada i straffrättslig mening föreligga redan när det föreligger beaktansvärd fara för slutlig förlust. Det gäller bl.a. vid bedrägeri. I den mån denna fara inte förverkligas kan resultatet bli att det, trots att brott har begåtts, inte föreligger någon skada som är ersättningsrättsligt relevant (se ”Shyam-lånet” NJA 2014 s. 473 p. 10 och 11).

14. Frågan huruvida ett förmögenhetsbrott varigenom en enskild har avhänts viss egendom har inneburit skada i skadeståndsrättslig mening måste följaktligen bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Den straff-

rättsliga kvalificeringen har i det hänseendet ingen betydelse utöver att brottet utgör en skadeståndsrättslig ansvarsgrund.

15. En ägare som har avhänts lös egendom genom ett brott har rätt att få tillbaka egendomen. Enligt allmänna rättsprinciper om vindikation består ägarens rätt till brottsbytet – med de undantag som följer av 3 och 4 §§ lagen (1986:796) om godtrosförvärv av lösöre – så länge det rör sig om egendom med fortsatt identifierbarhet. Dessutom kan brottsbytet rättsliga identitet under vissa förutsättningar övergå till annan identifierbar egendom enligt allmänna rättsprinciper om surrogation (se t.ex. ”Saras pengar” NJA 2009 s. 500). Ägaranspråket kan i sådana fall göras gällande i surrogatet, dvs. vad som har trätt i stället för brottsbytet (exempelvis sedlar som gärningsmannen har fått vid växling av stulna sedlar).

16. Det föregående innebär att frågan huruvida en ersättningsgill skada föreligger kan vara att besvara olika beroende på när i händelseförloppet den bedöms. Det händelseförlopp som ska ligga till grund för ersättningsberäkningen kan sägas ta sin början med det initiala avhändandet och slutar med antingen att ägaren återfår sin egendom eller att denna förloras eller ska anses vara förlorad.

Skada på grund av efterföljande häleribrott

17. Den som på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande tar befattning med egendom som har frånhänts annan genom brott gör sig skyldig till häleri (9 kap. 6 § första stycket 1 brottsbalken). I betraktande av kriminaliseringens skyddssyfte utgör gärningen en skadeståndsrättslig ansvarsgrund och gärningsmannen kan bli skyldig att ersätta den skada som brottsligheten har orsakat egendomens ägare.

18. Detta gäller även när det är en senare handling som slutligt hindrar ett återställande (se ”Trätöflorna” NJA 1983 s. 419 samt de generella uttalanden

som görs i ”Videoapparaterna” NJA 1988 s. 226; annorlunda ”Den stulna mopeden” NJA 1961 s. 518, men här återlämnade häleren i oförändrat skick det stulna till tjuven varigenom läget före hälerigärningen återställdes).

19. Oavsett om ägaren återfår sin egendom eller inte kan gärningsmannen också bli ersättningsskyldig för den olägenhet som ägaren kan ha haft av att vara utan egendomen. Eftersom ansvarsgrunden är häleribrottet kan ansvaret inte omfatta tid före detta. Det följer av kravet på kausalitet. På motsvarande sätt gäller att – om ägaren återfår egendomen i skadat skick – häleribrottet inte grundar ansvar för åverkan på den frånhända egendomen avseende tid innan gärningsmannen har tagit befattning med denna (se ”Videoapparaterna”).

Skada och ansvar vid efterföljande penningtvättsbrott

20. Vad som i det föregående har sagts om gärningsmannens skadeståndsansvar vid sakhäleri bör i princip göra sig gällande också vid penningtvättsbrott. Det finns emellertid skillnader mellan brotten som har viss betydelse för det skadeståndsrättsliga ansvaret. Sakhäleri anses kunna avse endast den ursprungliga egendomen och inte dess surrogat, medan det typiska penningtvättsbrottet rör sådana medel på ett konto som härrör från brott eller brottslig verksamhet.

21. För bedömningen av skadeståndsansvaret vid sakhäleri bör det sakna betydelse om en efterföljande befattning med egendomen ska bedömas som sakhäleri eller penningtvättsbrott (se p. 11 angående det förhållandet att gärningar som utgör såväl sakhäleri som penningtvättsbrott normalt är att bedöma som penningtvättsbrott). Ett penningtvättsbrott som också utgör sakhäleri bör alltså föranleda skadeståndsskyldighet i samma utsträckning som det hade gjort om gärningen hade varit att bedöma som sakhäleri.

22. När den ursprungliga egendomen har ersatts av ett surrogat kan den som har utsatts för förbrottet ha möjlighet att vindicera surrogatet liksom ha

separationsrätt till detta i händelse av gärningsmannens konkurs. Det kan vara fallet även beträffande medel på ett konto (se exempelvis "Saras pengar"). Den som förövar ett penningtvättsbrott kan i sådana fall bidra till att vindikationsrätten och separationsrätten går förlorad. Detta bör när ansvarsgrunden utgörs av ett penningtvättsbrott leda till skadeståndsansvar.

23. När en enskild har avhänts penningmedel genom brott torde det emellertid ofta förhålla sig så att medlens identifierbarhet upphör närmast omgående efter brottet. Ett exempel kan vara att ett bedrägeri fullbordas genom att medel betalas in till ett konto där kontobehållningen och kontorörelserna är sådana att medlen inte kan anses identifierbara. Ägaranspråket har då övergått i en fordran på gärningsmannen. Att den brottsutsattes ägaranspråk har övergått i en fordringsrätt utesluter dock inte ett efterföljande penningtvättsbrott. När det i 3 § lagen om straff för penningtvättsbrott talas om egendom som härrör från brott eller brottslig verksamhet, så ligger däri inte att det måste vara fråga om ett sådant nära samband som förutsätts för surrogation. Ett penningtvättsbrott kan alltså föreligga även avseende medel som inte är identifierbara på det sätt som krävs för surrogation.

24. Frågan blir då om den som gör sig skyldig till penningtvättsbrott också i dessa fall kan vara skadeståndsskyldig gentemot den brottsutsatte. Penningtvättsbrott kan begås på många olika sätt. Frågan kan därför inte besvaras generellt.

25. Av intresse i detta sammanhang är sådana penningtvättsbrott som avser befattning med medel som härrör från ett förbrott (jfr p. 10). I dessa fall är det tydligt att även om medlen inte är identifierbara vid en sakrättslig bedömning, så kan gärningen på olika sätt göra det påtagligt svårare för den brottsutsatte att få sin skada reparerad. Ett penningtvättsbrott kan – såsom i detta fall – förövas genom att gärningsmannen först tar emot pengar på sitt konto, därefter tar ut dem och därigenom orsakar att de inte längre kan följas. Att ett uttag eller vidareförande av medlen kan försvåra för den brottsutsatte att få sin

skada reparerad återspeglas däri, att förverkande hos gärningsmannen avseende penningtvättsbrottet då normalt inte kan ske (se 9 och 11 §§ lagen om straff för penningtvättsbrott och prop. 2013/14:121 s. 70 f.). Om i stället medlen finns kvar och förverkande sker, bör regeln i 36 kap. 17 § brottsbalken vara att tolka så att staten intill det förverkade beloppet övertar ansvaret för eventuella ersättningsanspråk från den skadelidande.

26. Det måste anses ligga i linje med kriminaliseringens skyddsändamål (se p. 9) att den som påtagligt minskar möjligheterna för den brottsutsatte att få uppkommen skada reparerad har att svara skadeståndsrättsligt för de ekonomiska verkningarna av förbrottet. Huruvida ett penningtvättsbrott i andra fall kan föranleda skadeståndsskyldighet saknas det anledning att ta ställning till i detta mål.

Bedömningen i detta fall

27. Forexkontot synes ha använts uteslutande för medel som har åtkommit genom brott. De rörelser som har förekommit på kontot leder närmast till bedömningen att, enligt vad som allmänt gäller vid surrogation, de medel som fördes från kontot till IFs konto utgjorde bankens egendom (jfr exempelvis ”Saras pengar”). Med den utgångspunkten är IFskadeståndsskyldig mot banken, eftersom hon genom sin brottsliga gärning – medverkan till överföringen från Forexkontot till eget konto – befattade sig med bankens egendom på ett sätt som försvårade ett återförande (jfr p. 22).

28. Huruvida förutsättningar för surrogation har förelegat sålunda att medlen på Forexkontot var bankens egendom är dock inte av avgörande betydelse för IFs skadeståndsansvar. Den penningtvättsgärning som hon har gjort sig skyldig till minskade påtagligt möjligheterna för banken att få uppkommen skada reparerad. Hon ska under dessa förhållanden ansvara för den skada som förbrottet (bedrägeriet mot banken) orsakade (jfr p. 25 och 26). Det föreligger

erforderlig kausalitet mellan bedrägerigärningen och den förlust som banken yrkar ersättning för.

29. Vad IF har anfört utgör inte skäl för jämkning. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

30. Vid denna utgång ska IF ersätta banken för dess rättegångskostnad i Högsta domstolen. Banken har begärt ersättning med 112 000 kr för ombudsarvode och 28 000 kr för mervärdesskatt. Målet har i Högsta domstolen haft en i sak och skriftväxling begränsad omfattning. Parternas ståndpunkter och argument har sedan tidigare i huvudsak varit kända och huvudförhandling har inte hållits. Banken får anses skäligen tillgodosedd med en ersättning om 80 000 kr inklusive mervärdesskatt.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Stefan Lindskog, Ella Nyström, Ingemar Persson, Lars Edlund och Petter Asp (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Josefine Wendel